

การศึกษาการแปลเรื่องตลก ในหนังสือของฟรอยด์

A Study of Translation of Jokes in One of Freud's Books

○ กาญจนา เจริญเกียรติวร *

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความยากง่ายในการแปลเรื่องตลกในหนังสือของฟรอยด์ฉบับภาษาเยอรมัน "Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten" เป็นภาษาอังกฤษ ผลการวิจัยพบว่าความยากง่ายในการแปลเรื่องตลกดังกล่าวมีด้วยกัน 3 ลักษณะ ได้แก่ ประเภทที่แปลได้ ประเภทที่แปลได้บางส่วน และประเภทที่แปลไม่ได้เลย สำหรับ 2 ประเภทหลังพบว่าความยากนั้นอยู่ที่ค่านิยมเฉพาะทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันและการเล่นคำซึ่งไม่มีคู่คำตรงกันระหว่างสองภาษา ซึ่งผู้แปลเรื่องตลกดังกล่าวพยายามแก้ปัญหาเพื่อให้เรื่องตลกดังกล่าวเป็นที่เข้าใจได้โดยการใส่คำอธิบายในวงเล็บและเชิงอรรถ

Abstract

This article aims to study the translatability of jokes from German into English in Freud's work "Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten". The result of the study shows that there are three types of jokes in relation to the degree of translatability, namely the translatable, the partly-translatable and the untranslatable. For the latter two types, it is found that difficulty arises from the specific cultural value and plays on particular words that have no equivalents in English. The translators, however, tried to make the jokes understandable by putting their explanations in parentheses and footnotes.

* อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

บทนำ

การแปลเรื่องตลกถือได้ว่าเป็นงานที่ยากและท้าทายอีกอันหนึ่งสำหรับนักแปลทั้งหลาย เพราะไม่เพียงแต่จะต้องพยายามรักษาความเข้าใจเนื้อเรื่องไว้ให้คงได้แล้ว ยังจะต้องพยายามรักษาความตลกขบขันไว้อีกด้วย ซึ่งในบางครั้งอาจพบว่ามิมบางเรื่องที่ไม่สามารถแปลข้ามเป็นภาษาอื่นได้เลย หรือบางกรณีสามารถจะแปลให้ผู้พูดภาษาอื่นเข้าใจเนื้อหาได้ แต่ก็ไม้อาจทำให้เขารู้สึกตลกขบขันเฉกเช่นที่เจ้าของภาษารู้สึกได้

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้หยิบยกตัวอย่างงานแปลเรื่องตลกจากหนังสือสำคัญเล่มหนึ่งของซิกมันด์ ฟรอยด์ คือ "Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten" ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ.1905 จากนั้นในปี ค.ศ.1978 สำนักพิมพ์ Fischer ได้นำกลับมาตีพิมพ์ใหม่ โดยยังคงเนื้อหาและจัดหน้าตรงตามแบบที่ตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ.1905 ซึ่งในบทความนี้ผู้วิจัยจะอ้างอิงตามฉบับที่ตีพิมพ์ใหม่ ผลงานตีพิมพ์ดังกล่าวของฟรอยด์ถือได้ว่าเป็นหนังสือคลาสสิกเล่มหนึ่งที่ผู้ท้าววิจัยด้านอารมณ์ขันต้องกล่าวถึง และเป็นหนังสือที่มีการแปลเป็นภาษาอังกฤษมาแล้วด้วยกันถึงสองครั้ง โดยฉบับที่จะนำมากล่าวถึงในงานวิจัยนี้เป็นฉบับที่สอง คือ ในปี ค.ศ.1960 ซึ่งถือเป็นฉบับมาตรฐานที่มี James Strachey เป็นบรรณาธิการการแปล อันเป็นฉบับที่มีการอ้างอิงอย่างกว้างขวางในวงวิชาการ

สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกหยิบยกหนังสือดังกล่าวมาเป็นกรณีศึกษานั้นเกิดขึ้นจากเหตุผลที่น่าสนใจสองประการ ตามที่ผู้แปลหนังสือของฟรอยด์ได้กล่าวไว้ในคำนำของหนังสือ คือ หนังสือเล่มดังกล่าวของฟรอยด์นั้นไม่เพียงแต่จะแปลยากในแง่ของการถ่ายทอดแนวคิดของฟรอยด์แล้ว หากแต่การแปลตัวอย่างเรื่องตลกที่เป็นภาษาเยอรมันให้กลายเป็นภาษาอังกฤษที่เข้าใจได้และตลกขบขันก็นับเป็นงานที่ยากอีกเช่นกัน ปัญหาที่ผู้แปลได้กล่าวถึงไว้นี้ทำให้เกิดข้อคิดที่น่าสนใจประการหนึ่ง คือ ภาษาอังกฤษกับภาษาเยอรมันนั้นจัดว่าเป็นภาษาในตระกูลเดียวกัน อันมีลักษณะทางไวยากรณ์ที่ไม่จัดว่าแตกต่างกันสูงนัก แม้กระนั้น การแปลเรื่องตลกข้ามระหว่างสองภาษาดังกล่าวก็ยังพบว่ามีปัญหามากมาย ผู้วิจัยจึงใคร่ศึกษาและรวบรวมประเด็นปัญหาที่เกี่ยวกับการแปลเรื่องตลก โดยจะวิเคราะห์และจำแนกประเภทประเด็นปัญหาเหล่านั้น ตลอดจนอธิบายถึงวิธีการแก้ปัญหาของผู้แปลมานำเสนอ ซึ่งอาจเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ต้องการในการทำวิจัยเชิงลึกต่อไป เช่นการแปลเรื่องตลกระหว่างภาษาที่มาจากต่างตระกูลกัน อาทิ ระหว่างไทยกับเยอรมัน เป็นต้น

เนื้อหาโดยย่อของหนังสือ

“Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten”

ก่อนที่จะเข้าสู่ประเด็นปัญหาในการแปลตัวอย่างเรื่องตลกของ فروยด์ ผู้วิจัยขอเกริ่นนำถึงเนื้อหาของหนังสือดังกล่าวอย่างคร่าวๆ ก่อน เพื่อเป็นการปูพื้นแก่ผู้อ่านในการทำความเข้าใจสาระสำคัญของหนังสือเล่มนี้ รวมถึงทำให้ผู้อ่านมองเห็นที่มาของการเขียนตำราดังกล่าวของ فروยด์ ซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นโดยลำพัง แต่เกี่ยวโยงไปกับการงานวิจัยอื่นๆ ของเขาในด้านจิตวิทยาอีกด้วย

فروยด์เขียนตำราดังกล่าวขึ้นในขณะที่เขากำลังศึกษาเกี่ยวกับเรื่องความฝัน โดยได้รับอิทธิพลความคิดจากเฮอริเบิร์ต สเปนเซอร์ (Spencer อ้างใน Morreall 1987) ซึ่งมีความเห็นว่าอันที่จริงแล้วอารมณ์ขันนั้นมีที่มาจากความกดดันในชีวิตของมนุษย์นั่นเอง เนื่องด้วยชีวิตของคนเรานั้นเต็มไปด้วยความกดดันจากปัญหาและข้อขัดข้องต่างๆ มากมาย ความรู้สึกกดดันเหล่านี้ถูกปลดปล่อยออกมาในรูปของเสียงหัวเราะ ส่วน فروยด์มีความเห็นเพิ่มเติมว่าอารมณ์ขันก็ไม่ต่างอะไรจากความฝันซึ่งเป็นกระบวนการคิดแบบจิตไร้สำนึก (das Unbewusste)¹ กล่าวคือ สิ่งใดที่เราคิดอยากจะทำในตอนกลางวัน ซึ่งเป็นการคิดแบบจิตสำนึก (หรืออยู่ในอาการที่รู้สึกตัว) แต่สิ่งนั้นไม่สามารถจะทำได้ หรือถูกห้ามไว้ สิ่งนั้นๆ ก็มักจะแสดงออกในรูปของความฝัน เรื่องตลกก็เช่นเดียวกันล้วนมีที่มาจากความกดดันต่างๆ ในชีวิตประจำวัน فروยด์อธิบายว่าขณะที่เราได้ยินได้ฟังเรื่องราวต่างๆ นั้น เราจะรวบรวมพลังงานขึ้นจำนวนหนึ่งเพื่อใช้ควบคุมความรู้สึกและความประพฤติของตนให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมที่สังคมกำหนด เช่น ห้ามพูดเรื่องเพศ ห้ามแสดงกริยาก้าวร้าว ต้องรู้จักแยกแยะความจริง/เท็จ ฯลฯ แต่หากว่าสิ่งที่ได้ฟังจนจบไม่ใช่เรื่องจริง หรือไม่เป็นอย่างที่คิด พลังงานที่ถูกกักเก็บไว้ในตอนแรกนี้ก็จะกลายเป็นส่วนเกินและจะถูกขับออกมาในรูปของเสียงหัวเราะ หรืออาการอหัมยัม ในทันทีทันใดโดยที่เราไม่ทันรู้สึกตัว

فروยด์ได้ยกตัวอย่างเรื่องตลกต่างๆ ซึ่งล้วนแสดงออกซึ่งการต่อต้านกฎระเบียบและข้อห้ามต่างๆ ทางสังคมไว้ในหนังสือมากมาย ไม่ว่าจะเป็นด้านการต่อต้านแบบแผนทางวาจาและความประพฤติ ตลอดจนจรรยาบรรณ และความเป็นเหตุและผลที่คนส่วนใหญ่ยึดถือ อีกทั้งยังได้จำแนกประเภทของปรากฏการณ์ตลกขบขันแบบต่างๆ ออกจากกัน เพื่อชี้ให้เห็นถึงลักษณะของ

เรื่องตลก

การที่พรอยด์พยายามจำแนกปรากฏการณ์ตลกขบขันแบบต่างๆ ออกจากกันนั้น ทำให้เกิดศัพท์เทคนิคต่างๆ ในงานวิจัยของเขา ซึ่งศัพท์เทคนิคดังกล่าวนับเป็นปัญหาลำดับแรกๆ ที่ผู้แปลฉบับภาษาอังกฤษต้องเผชิญ กล่าวคือ พรอยด์ได้จำแนกปรากฏการณ์ตลกขบขันออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ der Witz, das Komische, และ der Humor คำแรกนับเป็นคำสำคัญสำหรับงานวิจัยดังกล่าว ซึ่งผู้แปลฉบับภาษาอังกฤษฉบับแรกใช้คำว่า wit แต่ต่อมาในการแปลครั้งที่สองได้มีการเปลี่ยนหันไปใช้คำว่า joke แทน ซึ่งคณะผู้แปลเห็นว่าคำนี้ตรงกับความคิดของพรอยด์มากกว่าคำว่า wit ในภาษาอังกฤษ ซึ่งกินความแคบเกินไป อย่างไรก็ตาม ผู้แปลฉบับที่สองก็ได้หมายเหตุไว้ในบทนำว่าการใช้คำว่า joke ของผู้พูดภาษาอังกฤษโดยทั่วไปไม่มีความหมายที่กว้างกว่า Witz ของพรอยด์เล็กน้อย แต่ก็นับเป็นคำที่เหมาะสมกว่า wit ที่มีความหมายแคบเกินไป

ส่วนศัพท์เทคนิคอีก 2 คำที่เหลือได้แก่ das Komische กับ der Humor คำแรกนั้นพรอยด์ใช้อ้างถึงปรากฏการณ์ตลกขบขันที่เกิดขึ้นโดยที่ผู้เป็นต้นเหตุมิได้มีเจตนาให้ผู้ฟังหรือผู้พบเห็นรู้สึกตลกขบขัน แต่ผู้ที่ได้ยินได้เห็นนั้นรู้สึกตลกขบขันไปเอง อาทิ การที่เด็กเล็กๆ ที่กำลังหัดพูดมักมีการสร้างประโยคแปลกๆ แล้วทำให้ผู้ใหญ่ที่ได้ยินเข้าใจรู้สึกตลกขบขัน ทั้งๆ ที่เด็กไม่มีเจตนาจะให้ตลกขบขัน ศัพท์คำว่า das Komische ถูกแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า the comic ซึ่งจะแตกต่างจาก Witz ที่เป็นเรื่องตลกที่มีเจตนาชัดเจน หรือเป็นเกร็ดขำขัน (anecdote) ซึ่งถูกนำมาเล่าต่อด้วยเจตนาที่จะให้ผู้ฟังขำ ส่วนศัพท์อีกคำหนึ่ง คือ Humor แม้จะมีรูปสะกดที่ตรงกันกับคำว่า humor ในภาษาอังกฤษ แต่ก็เป็นการใช้อย่างเฉพาะเจาะจง คือ หมายความว่าเฉพาะเหตุการณ์ที่ผู้พูดรู้สึกขำตัวเอง หรือมองว่าตนเองคือตัวตลกของเนื้อเรื่อง ศัพท์เทคนิคทั้งสามนี้ ได้แก่ der Witz, das Komische, และ der Humor ผู้วิจัยเห็นควรที่จะเรียกเป็นภาษาไทยว่า **เรื่องตลก สิ่งน่าขัน และ ขำตัวเอง** ตามลำดับ

อย่างไรก็ตาม ประเด็นปัญหาการแปลที่จะกล่าวถึงในบทความนี้จะเน้นเฉพาะที่พรอยด์ยกตัวอย่างว่าเป็น “เรื่องตลก” เท่านั้น และจะกล่าวถึงเฉพาะการแปลเรื่องตลกที่ต้นฉบับถูกเขียนไว้เป็นภาษาเยอรมัน ซึ่งเป็นข้อมูลส่วนใหญ่ที่ปรากฏในหนังสือดังกล่าวของพรอยด์ ไม่รวมถึงเรื่องตลกภาษาอื่นๆ ซึ่งมีจำนวนเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้เพื่อให้บทความนี้มีเนื้อหาที่เป็นเอกภาพ

ผลการศึกษาการแปลเรื่องตลกของฟรอยด์เป็นภาษาอังกฤษ

จากการศึกษาการแปลเรื่องตลกของฟรอยด์ฉบับภาษาอังกฤษเปรียบเทียบกับต้นฉบับ ผู้วิจัยพบว่าสามารถแบ่งลักษณะของความยากง่ายในการแปลได้เป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

ประเภทที่แปลไม่ได้เลย

ประเภทที่แปลได้บางส่วน

ประเภทที่แปลได้

อันที่จริง ตามการจัดประเภทดังกล่าวนี้อาจมองได้อีกอย่างว่า ประเภทแรกเป็นประเภทที่ไม่มีปัญหาในการแปล ขณะที่สองประเภทหลังเป็นกลุ่มที่มีปัญหา โดยเฉพาะประเภทสุดท้าย ในลำดับถัดไป ผู้วิจัยจะกล่าวถึงทีละประเภท พร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ โดยผู้วิจัยจะขอเรียงลำดับจากประเภทที่ผู้วิจัยจัดว่า “แปลไม่ได้เลย” ซึ่งถือว่าเป็นประเภทที่แปลยากและมีปัญหามากที่สุดก่อน ดังนี้

1. ประเภทที่แปลไม่ได้เลย

ประเภทที่แปลไม่ได้เลยในที่นี้หมายถึงประเภทที่ต้องคงคำต้นคำบางส่วนของตัวบทไว้ ซึ่งเป็นคำสำคัญที่ก่อให้เกิดความตลกขบขัน เนื่องจากไม่อาจถ่ายทอดเป็นอีกภาษาหนึ่งได้ ผลการศึกษพบว่า เรื่องตลกที่แปลไม่ได้เลยและต้องคงคำต้นคำบางส่วนไว้นั้น ทั้งหมดล้วนเป็นเรื่องตลกที่มีการเล่นคำ โดยผู้แปลได้แก้ปัญหาด้วยการใส่คำแปลภาษาอังกฤษในวงเล็บเหลี่ยมควบคู่ไปกับข้อความต้นฉบับภาษาเยอรมัน อีกวิธีหนึ่งคือการใส่คำอธิบายเชิงอรรถไว้ด้านล่าง และอีกวิธีหนึ่ง คือ การคงคำต้นคำบางส่วนพร้อมกับใส่คำแปลในวงเล็บและใส่อธิบายเพิ่มเติมในเชิงอรรถ ดังนี้

1.1 ใส่คำแปลภาษาอังกฤษควบคู่ไปกับข้อความภาษาเยอรมัน เช่น²

ต้นฉบับ (1) >>Saphir kam einst mit Rothschild zusammen. Sie hatten kaum ein Weilchen miteinander geplaudert, als Saphir sagte: >Hören Sie, Rothschild, meine Kasse ist dünn geworden, Sie könnten mir 100 Dukaten pumpen.< >Jenun<, erwiderte Rothschild, >darauf soll es mir nicht ankommen, aber nur unter der Bedingung, dass Sie einen Witz machen.< >Darauf soll's mir ebenfalls nicht ankommen<, versetzte Saphir. >Gut, so kommen Sie morgen auf mein Bureau.< Saphir stellte sich pünktlich ein. >Act<, sagte Rothschild, als er den Eintretenden gewährte. >Sie kommen um Ihre 100 Dukaten.< >Nein<, erwiderte dieser, > Sie kommen um Ihre 100 Dukaten, da es mir bis zum Jungsten Tage nicht einfallen wird, sie wieder zu bezahlen.< << (1978: 30)

ฉบับแปล E 'One day Saphir and Rothschild met each other. After they had chatted for a little while, Saphir said: "Listen, Rothschild, my funds have got low, you might lend me a hundred ducats." "Oh well!" said Rothschild, "that'll suit me all right - but only on condition that you make a joke." "That'll suit me all right too," replied Saphir. "Good. Then come to my office tomorrow." Saphir appeared punctually. "Ah!" said Rothschild, when he saw him come in, "*Sie kommen um Ihre 100 Dukaten* [You've come about your hundred ducats]." "No," answered Saphir, "*Sie kommen um Ihre 100 Dukaten* [You're going to lose your hundred ducats] because I shan't dream of paying you back before the Day of Judgement.'" (1960: 72)

ข้อความภาษาเยอรมันว่า "kommen um" หากตีความแบบตรงตัว หรือแยกทีละคำออกจากกัน จะให้ความหมายตามแต่ละคำดังนี้ คือ "kommen" แปลว่า 'มา' และ "um" แปลว่า 'เพื่อ, สำหรับ' แต่หากตีความแบบเป็นสำนวนจะมีความหมายว่า 'ตาย' 'เสีย' หรือ 'สูญ' ซึ่งเรื่องตลกต้นฉบับภาษาเยอรมันนั้นมีการเล่นกับสำนวนดังกล่าว เราจะสังเกตได้จากคำพูดของตัวละคร Rothschild ในตอนแรกว่ามีความหมายตรงตัว ดังที่ผู้แปลได้ใส่ข้อความ [You've come about your hundred ducats] ขณะที่ในคำพูดตอบกลับของตัวละคร Saphir ในต้นฉบับนั้นดูเหมือนเขาจะกล่าวซ้ำกับ Rothschild แต่ตีความได้ว่าเขากำลังใช้ข้อความเดียวกันนี้ในแบบสำนวน คือ ตัวละครฝ่าย Rothschild กำลังจะสูญเสียเงินไป เนื่องจากความหมายแบบสำนวนจะสอดคล้องไปกับข้อความที่ตามมา ซึ่งมีความหมายว่าเขาไม่อาจจ่ายเงินคืนได้ก่อนวันตัดสินในทางคริสต์ศาสนา (ซึ่งหมายถึงวันสิ้นสุดของโลก)

ตามต้นฉบับเรื่องตลกดังกล่าวนี้ ข้อความเดียวกัน คือ "*Sie kommen um Ihre 100 Dukaten*." ถูกใช้ถึง 2 ครั้ง โดยไม่ต้องเปลี่ยนแปลงรูปภาษาใดๆ ในประโยคเลย ขณะที่ในฉบับแปล เราจะเห็นว่าผู้แปลต้องใส่ข้อความแปลกำกับที่ต่างกัน ซึ่งไม่เพียงแตกต่างในแง่ของความหมาย แต่ยังต่างกันในเรื่องกาล (tense) และการณลักษณะ (aspect) อีกด้วย ทั้งนี้เกิดเนื่องจากภาษาอังกฤษไม่มีสำนวนที่ตรงกันกับภาษาเยอรมัน และลักษณะการใช้กาลและการณลักษณะของทั้งสองภาษาก็ไม่ตรงกันเสียทีเดียวอีกด้วย

อีกตัวอย่างหนึ่งที่พบการแปลในลักษณะเดียวกันเป็นข้อความสั้นๆ ที่พรอยด์กล่าวว่าได้ยินจาก ชไลเออร์มัคเคอร์ (Schleiermacher) ดังนี้

ต้นฉบับ (2) *Eifersucht ist eine Leidenschaft, die mit Eifer sucht, was Leiden schafft.* (1978: 27)

ฉบับแปล E *Eifersucht* [jealousy] is a *Leidenschaft* [passion] which *mit Eifer sucht* [with eagerness seeks] what *Leiden schafft* [causes pain]. (1960: 68)

การเล่นคำในเรื่องต้นฉบับ 2 นี้ แตกต่างจากตัวอย่างแรกเล็กน้อย กล่าวคือ แม้จะมีการนำคำเดิม คือ "Eifersucht" กับ "Leidenschaft" มากำลซ้ำอีกครั้ง แต่ได้มีการเว้นวรรคภายในคำเพื่อให้เกิดความหมายใหม่ ส่วนฉบับแปลนั้น เราจะพบว่าผู้แปลจำต้องใส่วงเล็บกำกับคำสำคัญทั้งสองทุกครั้ง เนื่องจากในภาษาอังกฤษ ไม่มีคู่คำที่ตรงกันให้เล่นคำพลิกแพลงเช่นนี้ได้เลย

1.2 ใส่คำอธิบายคำสำคัญของเนื้อเรื่องไว้ในเชิงอรรถด้านล่าง เช่น

ต้นฉบับ (3) Herr N. Wird eines Tages auf die Person eines Schriftstellers aufmerksam gemacht, der durch eine Reihe von wirklich langweiligen Aufsätzen bekannt geworden ist, welche er in einer Wiener Tageszeitung veröffentlicht hat. Die Aufsätze behandeln durchweg kleine Episoden aus den Beziehungen des ersten Napoleon zu Österreich. Der Verfasser ist rot haarig. Herr N. fragt, sobald er den Namen gehört hat: *Ist das nicht der rote Fadian, der sich durch die Geschichte der Napoleoniden zieht?* (1978: 18)

ฉบับแปล E Herr N.'s attention was drawn one day to the figure of a writer who had become well known from a series of undeniably boring essays which he had contributed to a Vienna daily paper. All of these essays dealt with small episodes in the relations of the first Napoleon with Austria. The author had red hair. As soon as Herr N. heard his name mentioned he asked: 'Is not that the *roter Fadian*² that runs through the story of the Napoleonids?' (1960: 54)

เชิงอรรถ

2. [*Roter* means 'red', 'scarlet'. *Fadian* means 'dull fellow'. The termination '-ian' is occasionally added to an adjective, giving the somewhat contemptuous sense of 'fellow'. Thus *'grob'* means 'coarse', *'Grobian'* means 'coarse fellow'; *'dumm'* means 'stupid', *'Dummian'* means 'stupid fellow'. The adjective *'fade'* or *'fad'* means (like its French equivalent) 'insipid', 'dull'. Finally, *'Faden'* means 'thread'. If all this is borne in mind, what follows will be intelligible.]

เรื่องนี้มีการเล่นคำพ้องเสียงคล้ายระหว่างคำว่า Fadian กับ Faden แม้ในฉบับต้นฉบับจะไม่ปรากฏรูปคำว่า Faden แต่ผู้อ่านที่เป็นเจ้าของภาษาจะสามารถคาดเดาได้ในทันทีว่าผู้แต่งกำลังเล่นคำที่มีเสียงคล้ายกัน ซึ่งทำให้ตัวบทมีได้ 2 ความหมาย คือ สามารถตีความเป็นอย่างหนึ่งได้ว่า 'เชือกสีแดงที่ร้อยหนังสือนี้เข้าด้วยกัน' และ 'คนน่าเบื่อผู้มีผมสีแดงซึ่งเรียงร้อยเรื่องนี้' แต่สำหรับผู้ที่ไม่ใช่เจ้าของภาษา ปัญหาความไม่เข้าใจย่อมเกิดขึ้นอย่างแน่นอน และผู้แปลไม่อาจแก้ปัญหานี้ได้ด้วยวิธีการเดียวกันกับกรณีแรก กล่าวคือ ไม่อาจใช้วิธีกำกับคำแปลในวงเล็บได้ เนื่องจากลักษณะการปรากฏของคำสำคัญนั้นแตกต่างกัน ในตัวอย่างต้นฉบับเรื่องที่ 1 คำสำคัญของเรื่องปรากฏซ้ำ 2 ครั้ง โดยในการปรากฏแต่ละครั้งมีความหมายที่

แตกต่างกัน จึงเอื้อให้ผู้แปลใส่คำแปลในวงเล็บที่ละความหมายได้ แต่ในเรื่องนี้รูปของคำสำคัญของเรื่องปรากฏเพียงครั้งเดียว และยิ่งปรากฏในลักษณะของการเล่นคำพ้องเสียงคล้าย ซึ่งคำสำคัญที่พ้องกันนั้นจะไม่ปรากฏให้เห็นร่วมด้วย จึงนับว่าเป็นงานแปลที่ยากกว่ากรณีแรก เนื่องจากในภาษาอังกฤษไม่มีคู่คำที่คล้ายกันในลักษณะนี้ ผู้แปลจึงต้องคงคำต้นเค้าไว้ คือ *roter Fadian* และต้องใส่คำอธิบายเพิ่มเติมในเชิงอรรถ โดยที่คำอธิบายดังกล่าวไม่เพียงแต่จะอธิบายคำสำคัญดังกล่าวเท่านั้น แต่ยังอธิบายไปถึงวิธีการประสมคำระหว่างคำคุณศัพท์กับหน่วยคำแสดงบุคคล หรือผู้ที่มีคุณลักษณะดังกล่าว เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจระบบหน่วยคำในภาษาเยอรมันในภาพรวมด้วย

อีกตัวอย่างหนึ่งเป็นแบบข้อความสั้นๆ ซึ่งพรอยต์ได้ยืมจากไฮเนอร์ (Heine) แล้วนำมาเล่าให้ฟังว่า เขาบรรยายลักษณะของสตรีคนหนึ่ง ความว่า

ต้นฉบับ (4) >>Sie konnte nichts abschlagen außer ihr Wasser.<< (1978: 32)

ฉบับแปล E She could *abschlagen*¹ nothing except her own water.(1960: 75)

เชิงอรรถ

1. ['To refuse'; vulgarly 'to urinate'.]

เราจะเห็นว่าในเรื่องต้นฉบับ คำสำคัญ คือ *abschlagen* ปรากฏเพียงครั้งเดียวก็สามารถเกิดความหมาย 2 อย่างได้ เนื่องจากมีบริบทชวนให้ผู้อ่านตีความได้มากกว่า 1 ความหมาย ส่วนในฉบับแปลนั้น ผู้แปลต้องคงคำต้นเค้าไว้ แล้วใส่ความหมายทั้งสองในเชิงอรรถด้านล่าง เนื่องจากภาษาอังกฤษไม่มีคู่คำตรงกันที่จะสามารถแปลได้ 2 ความหมายเช่นนี้

(ค) ประมุขที่คงคำต้นเค้าบางส่วนไว้พร้อมกับใส่คำแปลในวงเล็บและใส่อธิบายเพิ่มเติมในเชิงอรรถเช่น

ต้นฉบับ (5) Ein junger Mann, der bisher in der Fremde ein heiteres Leben geführt, besucht nach längerer Abwesenheit einen hier wohnenden Freund, der nun mit Überraschung den Ehering an der Hand des Besuchers bemerkt. Was? ruft er aus, Sie sind verheiratet? Ja, lautet die Antwort: *Trauring* aber wahr. (1978: 17)

ฉบับแปล E A young man who had hitherto led a gay life abroad paid a call, after a considerable absence, on a friend living here. The latter was surprised to see an *Ehering* [wedding-ring] on his visitor's hand. 'What?' he exclaimed, 'are you married?' 'Yes,' was the reply, '*Trauring* but true.'⁴ (1960: 52)

เชิงอรรถ

4. ['*Traurig*' would have meant 'sad'. '*Trauring*' is a synonym for '*Ehering*'.]

การเล่นคำในเรื่องนี้จะคล้ายคลึงกับตัวอย่างที่ 3 คือ เป็นการเล่นคำพ้องเสียงคล้าย โดยเป็นการเล่นระหว่างคำว่า *Trauring* กับ *traurig* โดยที่คำสำคัญอีกคำหนึ่ง คือ *traurig* ไม่ปรากฏในตัวอย่าง แต่ผู้

เป็นเจ้าของภาษาจะสามารถคาดเดาได้ว่าผู้แต่งกำลังสื่อความหมายถึงคำใด ขณะที่ผู้อ่านที่ไม่ทราบภาษาเยอรมันดีพอจะไม่อาจคาดเดาได้ว่าผู้แต่งตั้งใจจะให้ผู้อ่านนึกไปถึงคำว่า *traurig* ด้วย เมื่อเป็นดังนี้ผู้แปลจึงต้องบอกให้ทราบไว้ในเชิงอรรถ³

คำสำคัญที่ก่อให้เกิดความกำกวมและความตลกขบขันของเรื่องนี้จึงอยู่ที่คำว่า *Trauring* ซึ่งเป็นคำที่พ้องเสียงคล้ายกับคำว่า *traurig* ‘เศร้า’ แต่เราจะสังเกตเห็นว่าผู้แปลได้คงคำว่า *Ehering* ไว้ด้วย แล้วใส่คำแปลในวงเล็บว่า [wedding-ring] จากนั้นจึงอธิบายคำว่า *Trauring* ในเชิงอรรถว่ามีความหมายเดียวกับคำว่า *Ehering* ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ *Ehering* เป็นอีกคำหนึ่งที่มีส่วนสำคัญในการทำให้เข้าใจเนื้อเรื่องได้ง่ายขึ้น และเมื่อเข้าใจดังนี้แล้วจึงจะรู้สึกตลกขบขันกับการเล่นคำได้

อย่างไรก็ตาม เราอาจมองอีกอย่างได้ว่าการคงคำต้นคำว่า *Ehering* ไว้่นั้นเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นเท่าใดนัก ผู้แปลสามารถจะแปลทับว่า wedding ring ได้เลย แล้วเลือกอธิบายเฉพาะ *Trauring* กับ *traurig* ก็น่าจะพอเพียง (ว่า *Trauring* มีความหมายว่า wedding ring แต่ในเวลาเดียวกันก็มีรูปที่คล้ายกับคำว่า *traurig* ‘เศร้า’) แต่การที่ผู้แปลตั้งใจคงคำดังกล่าวไว้ น่าจะเป็นเพราะว่า คำว่า *Ehering* มีรากศัพท์ว่า ring รวมอยู่ในตัวเช่นเดียวกับ *Trauring* จึงอาจต้องการแสดงความเกี่ยวโยงของคำดังกล่าวไว้ด้วย

ต้นฉบับ (6) In Wien gab es zwei Brüder, names Salinger, von denen einer Börsensensal war. Da gab die Handhabe, den einen Bruder Sensalinger zu nennen, während für den anderen zur Unterscheidung die unliebenswürdige Bezeichnung Scheusalinger in Aufnahme kam. (1978: 17)

ฉบับแปล E There were in Vienna two brothers named Salinger, one of whom was a Börsensensal [stockbroker; Sensal = broker]. This provided a handle for calling him ‘Sensalinger’, while his brother, to distinguish him, was given the unflattering name of ‘Scheusalinger’.³ (1960: 52)

เชิงอรรถ

3. [Scheusal’ means ‘monstrous creature’]

ในเรื่องนี้เราจะเห็นว่าผู้แปลใส่วงเล็บให้แก่คำสำคัญ คือ Börsensensal โดยไม่เพียงแปลคำดังกล่าวทั้งคำในฐานะคำประสม แต่ยังแปลคำมูลในคำดังกล่าวด้วย คือ Sensal เนื่องจากเป็นคำสำคัญที่เรื่องต้นฉบับมีการเล่นคำไว้ กล่าวคือ สองพี่น้องในเรื่องนี้ถูกตั้งชื่อให้ฟังคล้ายๆ กัน โดยตั้งให้เป็นชื่อที่ลงท้ายด้วย พยางค์ sal หรือ salinger ตามชื่อสกุล สำหรับคนพี่น้องว่าชื่อนั้นเหมาะสมพอดีกับเจ้าตัว เพราะมีอาชีพที่มีคำเรียกที่เข้ากันกับชื่อสกุล และเหตุนี้ก็จะทำให้ผู้อ่านคาดหวังกต่อไปได้ว่าชื่อคนน้องก็อาจจะมามีที่มาจากอาชีพหรือหน้าที่การงานเช่นกัน แต่ปรากฏว่าเป็นชื่อที่มีเสียงพยางค์ท้ายเข้ากันกับนามสกุลจริง แต่ความหมายต้อยต่ำและแปลกประหลาดจากคนพี่มาก

สำหรับการแปลเรื่องนี้เน้นว่าเป็นความยากยิ่งสำหรับผู้แปล เพราะเรื่องนี้ไม่เพียงเกี่ยวข้องกับการเล่นคำประสมที่มีเสียงพยางค์ท้ายเดียวกัน แต่ยังเกี่ยวข้องกับชื่อวิสามัญนามซึ่งไม่ใช่คำทั่วไป การประสมคำ

ทั่วไปเข้ากับชื่อสกุลไม่แตกต่างจากการประดิษฐ์คำขึ้นใหม่ จึงเป็นการยากที่จะประดิษฐ์คำแบบเดียวกันนั้นในอีกภาษาหนึ่ง ดังนั้น ผู้แปลจึงต้องแก้ปัญหาโดยการใส่คำอธิบายทั้งในวงเล็บและในเชิงอรรถ

2. ประเภทที่แปลได้บางส่วน

ประเภทที่แปลได้บางส่วนนั้นพบว่ามีด้วยกัน 2 ลักษณะ กล่าวคือ ผู้แปลเลือกแปลตามความหมายใดความหมายหนึ่งของคำสำคัญในเรื่อง แล้วใส่คำอธิบายอีกความหมายหนึ่งไว้ในเชิงอรรถ กับอีกกรณีหนึ่งที่เป็นการแปลตามตัวอักษร แต่คำสำคัญดังกล่าวมีหมายแฝงในทางวัฒนธรรม ผู้แปลจึงต้องใส่คำอธิบายไว้ในเชิงอรรถ ดังนี้

(ก) ผู้แปลเลือกแปลตามความหมายใดความหมายหนึ่ง พร้อมใส่คำอธิบายอีกความหมายหนึ่งไว้ในเชิงอรรถ เช่น

ต้นฉบับ (7) >>Wie geht's?<< fragte der Blinde den Lahmen. >>Wie Sie sehen<<, antwortete der Lahme dem Blinden. (1978: 27)

ฉบับแปล E "How are you getting along?" the blind man asked the lame man. "As you see," the lame man replied to the blind man.' (1960: 68)

เชิงอรรถ

1. ['Wie geht's? Literally, 'how do you walk?']

สำนวนว่า *Wie geht's?* โดยปกติเป็นคำถามที่มีไว้ถามไถ่สารทุกข์สุกดิบ เมื่อพบปะทักทายกัน แต่เนื่องจากในคำถามนี้มีคำกริยาว่า *gehen* ซึ่งแปลตรงตัวว่า 'เดิน' รวมอยู่ด้วย จึงเบียดช่องให้ผู้แต่งเล่นกับคำดังกล่าว คือ นำเสนอให้ตัวละครฝ่ายที่พิการแซนชาติความเป็นว่า 'เขาเดินได้อย่างไร' แล้วตอบกลับอย่างประชดประชันแก่คนตาบอดว่า 'ก็อย่างที่คุณเห็น'

สำหรับการที่ผู้แปลเลือกที่จะแปลตามสำนวนก่อน แล้วจึงค่อยให้ความหมายแบบตรงตัวในเชิงอรรถ ในกรณีนี้ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นสิ่งที่เหมาะสมดีแล้ว เนื่องจากตัวละครเพิ่งเดินทางมาพบกัน ถ้อยคำแรกที่ควรกล่าวเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทจึงควรจะเป็นคำทักทายมากกว่า ส่วนข้อความในเชิงอรรถที่ให้มามีส่วนเสริมให้เข้าใจมากขึ้น แต่หากว่าผู้แปลไม่ให้เชิงอรรถไว้ก็คงไม่ถึงกับทำให้เรื่องดังกล่าวสูญเสียความตลกขบขันมากนัก เนื่องจากคำพูดของตัวละครที่พิการแซนชาติมีความขัดแย้งกับคำว่า *the blind man* ซึ่งก็เพียงพอจะทำให้ตลกขบขันได้แล้ว

สำหรับการแก้ปัญหาการแปลด้วยวิธีแบบนี้ ผู้วิจัยพบเพียงตัวอย่างเดียวสำหรับเรื่องตลกภาษาเยอรมันที่แปลเป็นภาษาอังกฤษ ต้นฉบับในส่วนอื่นเป็นเรื่องตลกภาษาอื่นๆ ซึ่งอยู่นอกเหนือขอบเขตของบทความนี้

(ข) ประเภทที่แปลเนื้อเรื่องได้ แต่ไม่สามารถถ่ายทอดค่านิยมบางประการที่เป็นลักษณะเฉพาะทาง

วัฒนธรรมได้ จึงต้องมีการใส่คำอธิบายไว้ เช่น

ต้นฉบับ (8) Fast der nämlichen Modifikation bediente sich Herr N. Im Falle eines Kavaliers, der Ackerbauminister geworden war ohne anderes Anrecht, als dass er selbst Landwirtschaft betrieb. Die öffentliche Meinung hatte Gelegenheit, ihn als den mindest begabten, der je mit diesem Amt betraut gewesen, zu erkennen. Als er aber das Amt niedergelegt und sich auf seine Landwirtschaftlichen Interessen zurückgezogen hatte, sagte Herr N. Von ihm:

Er ist, wie Cincinnatus, auf seinen Platz vor dem Pflug zurückgekehrt.

Der Römer, den man auch von der Landwirtschaft weg zum Amt berufen hatte, nahm seinen Platz vor dem Pflug wieder ein. Vor dem Pflug ging damals wie heute nur - der Ochs. (1978: 21)

ฉบับแปล E Herr N. made use of almost the same modification in the case of a gentleman who became Minister for Agriculture with the sole qualification of being himself a farmer. Public opinion had occasion to recognize that he was the least gifted holder of the office that there had ever been. When he had resigned his office and retired to his farming interests, Herr N. said of him, 'Like Concinnatus, he has gone back to his place before the plough.'

The Roman, however, who had also been called away to office from the plough, returned to his place before the plough. What went before the plough, both then and today, was only - an ox.³ (1960: 59)

เชิงอรรถ

3. ['Ochs' in German has much the same meaning as 'ass' in English.]

เราจะเห็นได้ว่าในกรณีนี้ ผู้แปลได้แปลทุกอย่างครบถ้วน โดยเฉพาะคำสำคัญที่แปลว่า 'วัว' ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีอยู่ในทั้ง 2 วัฒนธรรม แต่การแปลตรงตัวนี้ไม่สื่อความหมายแฝงที่ซ่อนอยู่ เนื่องจากวัวไม่ใช่สัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์ของคนโง่ในวัฒนธรรมอังกฤษ ผู้แปลจึงต้องอธิบายเพิ่มเติมในเชิงอรรถว่าเทียบได้กับ ass 'ลา' ในภาษาอังกฤษ แต่ถ้าหากว่าผู้แปลเลือกแปลเป็นคำว่า ass ตั้งแต่ต้น ก็อาจจะไม่เข้ากันกับบริบทเนื่องจากลาไม่ใช่สัตว์ที่ใช้ไถนาในวัฒนธรรมอังกฤษ จึงเป็นเหตุให้ต้องเลือกแปลตรงตัวก่อน แล้วอธิบายเพิ่มเติมในเชิงอรรถ หากไม่มีคำอธิบายในเชิงอรรถ ผู้อ่านก็อาจไม่รู้สึกลำบาก สำหรับเรื่องนี้หากจะแปลเป็นภาษาไทย ผู้แปลคงต้องเลือกแปลเป็นคำไทยว่า "ควาย" แทน ซึ่งไม่ขัดกับบริบทการไถนาและยังมีความหมายแฝงว่าโง่อีกด้วย

อีกตัวอย่างหนึ่งที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งพบว่าผู้แปลแก้ปัญหาโดยการใส่คำแปลทั้งในวงเล็บไว้ในตัวเรื่อง และใส่คำอธิบายในเชิงอรรถ

ต้นฉบับ (9) >>Die Unterschied zwischen ordentlichen und außerordentlichen Professoren besteht darin, daß die ordentlichen nichts Außerordentliches und die außerordentlichen nichts Ordentliches leisten.<< (1978: 31)

ฉบับแปล E The distinction between Professors Ordinary [ordentlich] and Professors Extraordinary [ausserordentlich]² is that the ordinary ones do nothing extraordinary and the extraordinary ones do nothing properly [ordentlich].

เชิงอรรถ

2. [I.e. full professors and assistant professors]

สำหรับเรื่องนี้ผู้แปลต้องใส่คำอธิบายไว้ในเชิงอรรถ เนื่องจากวิธีการเรียกตำแหน่งทางวิชาการของทั้งสองวัฒนธรรมไม่เหมือนกัน แม้จะมีคำที่แปลข้ามกันได้ แต่ผู้อ่านอาจจะไม่เข้าใจมากนักหากไม่ทราบธรรมเนียมปฏิบัติข้อนี้ ส่วนการที่ต้องใส่คำอธิบายไว้ในวงเล็บด้วยอาจดูเหมือนไม่จำเป็นมากนัก แต่หากเราพิจารณาให้ถี่ถ้วนแล้ว สาเหตุอาจเป็นเพราะคำว่า ordentlich ในภาษาเยอรมันมีความหมายกว้างกว่าคำว่า ordinary ที่ถูกแปลในการเรียกตำแหน่งศาสตราจารย์

การแปลตัวอย่างที่ 9 จึงแตกต่างเล็กน้อยจากตัวอย่างที่ 8 เนื่องจากต้นฉบับมีการเล่นคำด้วย ซึ่งแม้จะพบว่าในภาษาอังกฤษมีคำที่พอจะแปลข้ามกันได้ แต่ก็ยังเป็นคำที่ไม่พอดีกันเสียทีเดียวนัก ส่วนการที่ผู้วิจัยจัดตัวอย่างทั้งสองนี้ไว้ในแบบเดียวกัน คือ เป็นแบบแปลเนื้อเรื่องได้ เนื่องจากเห็นว่าหากเราตัดคำในวงเล็บออกในฉบับแปลก็ยังคงพอเข้าใจเนื้อเรื่องได้อยู่ ผู้วิจัยจึงจัดให้ตัวอย่างที่ 9 เข้ารวมไว้กับตัวอย่างที่ 8

3. ประเภทที่แปลได้

ประเภทที่ไม่มีปัญหาในการแปล หรือประเภทที่พบว่าแปลได้นั้น มีด้วยกัน 2 ลักษณะ คือ (1) เรื่องตลกที่ไม่มีการเล่นคำ และ (2) เรื่องตลกที่มีการเล่นคำซึ่งเป็นคำที่มีคู่คำตรงกันกับอีกภาษาหนึ่ง

(ก) เรื่องตลกที่แปลได้เพราะไม่มีการเล่นคำ เช่น

ต้นฉบับ (10) >>Ein Verarmter hat sich von einem wohlhabenden Bekannten unter vielen Beteuerungen seiner Notlage 25 fl. geborgt. Am selben Tage noch trifft ihn der Gönner im Restaurant vor einer Schüssel Lachs mit Mayonnaise. Er macht ihm Vorwürfe: >Wie, Sie borgen sich Geld von mir aus und dann bestellen Sie sich Lachs mit Mayonnaise. Dazu haben Sie mein Geld gebraucht?< >Ich verstehe Sie nicht<, antwortete der Beschuldigte, >wenn ich kein Geld habe, kann ich nicht essen Lachs mit Mayonnaise, wenn ich Geld habe, darf ich nicht essen Lachs mit Mayonnaise. Also wann soll ich eigentlich essen Lachs mit Mayonnaise?< << (1978: 39)

ฉบับแปล E 'An impoverished individual borrowed 25 florins from prosperous acquaintance, with many asseverations of his necessitous circumstances. The very same day his benefactor met him again in a restaurant with a plate of salmon mayonnaise in front of him. The benefactor reproached him: "What? You borrow money from me and then order yourself salmon mayonnaise? Is that what you've used my money for?" "I don't understand you," replied the object of the attack: "if I haven't any money I can't eat salmon mayonnaise, and if I have some money I *mustn't* eat salmon mayonnaise. Well, then, when am I to eat salmon mayonnaise?"' (1978: 86)

เรื่องนี้เป็นการเล่นกับความเป็นเหตุและผล กล่าวคือ เหตุผลของตัวละครสองฝ่ายขัดแย้งกัน ฝ่ายผู้ให้ยืมเงินเห็นว่าเป็นการไม่สมควรที่ลูกหนี้ของเขาใช้จ่ายเงินไปกับการกินอาหารแพงๆ ส่วนฝ่ายลูกหนี้กลับมองว่าการใช้เงินนั้นย่อมเป็นไปเพื่อเติมเต็มความต้องการหรือเติมเต็มความสุข

เราจะเห็นได้ว่าเรื่องที่ 10 นี้สามารถถ่ายทอดเป็นอีกภาษาหนึ่งได้โดยไม่จำเป็นต้องคงคำต้นคำใดๆ ไว้เลย ทั้งนี้เป็นเพราะความคิดที่ถ่ายทอดผ่านภาษานั้นไม่เป็นลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม แต่เป็นเรื่องของความ เป็นเหตุผลทั่วไปที่มนุษย์ทุกคนสามารถเข้าใจได้ การแปลจึงไม่มีอุปสรรคเฉพาะเช่นการแปลเรื่องตลกที่มีการเล่นคำ อีกตัวอย่างหนึ่งที่ไม่มีการเล่นคำและสามารถแปลข้ามภาษาได้อย่างไม่มีปัญหา เช่น

ต้นฉบับ (11) Ein Mann, der dem Trunk ergeben ist, ernährt sich in einer kleinen Stadt durch Lektionengeben. Sein Laster wird aber allmählich bekannt, und er verliert infolgedessen die meisten seiner Schüler. Ein Freund wird beauftrag, ihn zur Besserung zu mahnen. >>Sehen Sie, Sie könnten die schönsten Lektionen in der Stadt haben, wenn Sie das Trinken aufgeben wollten. Also tun Sie's doch.<< - >>Wie kommen Sie mir vor?<< ist die entrüstete Antwort. >>Ich geb' Lektionen, damit ich trinken kann, soll ich das Trinken aufgeben, damit ich Lektionen bekomme!<< (1978: 41-42)

ฉบับแปล E A man who had taken to drink supported himself by tutoring in a small town. His vice gradually became known however, and as a result he lost most of his pupils. A friend was commissioned to urge him to mend his ways. "Look, you could get the best tutoring in the town if you would give up drinking. So do give it up!" "Who do you think you are?" was the indignant reply. "I do tutoring so that I can drink. Am I to give up drinking so that I can get tutoring?"

เรื่องนี้มีการเล่นสลับระหว่างความเป็นเหตุเป็นผล กล่าวคือ สำหรับตัวละครเอกซึ่งเป็นนักกวาดวิชา มีการดื่มสุราเป็นเหตุให้ต้องสอนหนังสือ แต่คำแนะนำของเพื่อนที่หวังดีต้องการให้เขาเลิกสุราเพื่อจะได้สอน

หนังสือได้ดี ซึ่งการสอนหนังสือไม่ใช่เหตุหรือแรงผลักดันสำหรับตัวละครเอกแต่อย่างใด

(ข) ประเภทที่แปลได้ แม้ว่าจะมีการเล่นคำ ทั้งนี้เป็นเพราะทั้ง 2 ภาษามีคำที่มีความหมายตรงกัน เช่น

ต้นฉบับ (12) Zwei Juden treffen in der Nähe des Badehauses zusammen. >>Hast du genommen ein Bad?<< fragt der eine. >>Wieso?<< fragt der andere dagegen, >>fehlt eins?<< (1978: 39)

ฉบับแปล E "Two Jews met in the neighborhood of the bath-house. "Have you taken a bath?" asked one of them. "What?" asked the other in return, "is there one missing?" (1960: 85)

ในเนื้อเรื่องต้นฉบับมีการเล่นกับสำนวนว่า Bad nehmen ซึ่งแปลตามสำนวนได้ว่าหมายถึง 'อาบน้ำ' แต่ถ้าแปลแยกทีละตัว คำว่า Bad ยังสามารถใช้หมายถึง 'อ่างอาบน้ำ' ได้ ส่วนในภาษาอังกฤษก็พบว่ามีสำนวนที่ตรงกัน คือ take a bath ซึ่งคำว่า bath ก็แปลอีกอย่างได้ว่าหมายถึง 'อ่างอาบน้ำ' เช่นกัน เมื่อทั้ง 2 ภาษามีสำนวนที่ตรงกัน จึงไม่เป็นอุปสรรคในการแปลการเล่นคำในตอนท้ายเรื่อง ซึ่งพบว่าตัวละครอีกฝ่ายตีความว่าอ่างอาบน้ำหายไป

อีกกรณีหนึ่งของเรื่องตลกที่มีการเล่นคำ แต่สามารถจะแปลข้ามระหว่างภาษาได้ เช่น

ต้นฉบับ (13) ... Hirsch-Hyacinth aus Hamburg, der sich gegen den Dichter seiner Beziehungen zum reichen Baron Rothschild berühmt und zuletzt sagt: Und so wahr mir Gott alles Gute geben soll, Herr Doktor, ich sass neben Salomon Rothschild und er behandelte mich ganz wie seinesgleichen, ganz familionär. (1978: 13)

ฉบับแปล E ... Hirsch-Hyacinth of Hamburg, who boast to the poet of his relations with the wealthy Baron Rothschild, and finally says: 'And, as true as God shall grant me all good things, Doctor, I sat beside Salomon Rothschild and he treated me quite as his equal - quite famillionairely. (1960: 47)

สำหรับเรื่องนี้ ในเอกสารต้นฉบับมีการเล่นคำในลักษณะของการประดิษฐ์คำใหม่ คือ familionär ซึ่งเกิดจากคำว่า familiär + millionär ส่วนในภาษาอังกฤษก็มีคู่คำที่ตรงกัน คือ familiar กับ millionaire ผู้แปลจึงสามารถนำมาประสมคำใหม่ได้คำใกล้เคียงกันกับคำต้นเค้า จะต่างกันก็เพียงแต่ในภาษาอังกฤษมีข้อบังคับว่าคำในตำแหน่งดังกล่าวของเนื้อเรื่องต้องเป็นคำวิเศษณ์ (adverb) จึงทำให้ผู้แปลต้องเติมหน่วยคำ -ly เข้าที่ข้างท้ายคำที่ประสมใหม่ด้วยเพื่อให้สอดคล้องกับไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ

สรุป

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าความยากง่ายในการแปลเรื่องตลกในหนังสือของฟรอยด์มีด้วยกัน 3 ระดับ ได้แก่ แปลได้ แปลได้บางส่วน และแปลไม่ได้เลย สำหรับกรณีของประเภทที่แปลได้บางส่วน และแปลไม่ได้เลยเป็นเพราะมีการเล่นคำหรือมีความหมายเชิงวัฒนธรรมแฝงอยู่ ซึ่งในภาษาอังกฤษไม่มีคู่คำที่ตรงกัน หรือไม่มีความคิดความเชื่อแบบเดียวกัน ผลการวิจัยนี้พบว่าสอดคล้องกับแนวคิดโดยทั่วไปของศาสตร์ในด้านการแปลเรื่องตลก อาทิ ชมิตซ์ (Schmitz 2002) ซึ่งจัดแบ่งกลุ่มการแปลเรื่องตลกไว้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่มีลักษณะเป็นสากลลักษณะ กลุ่มที่มีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม และกลุ่มที่มีลักษณะเฉพาะทางภาษา กลุ่มที่ 2 และ 3 เป็นกลุ่มที่แปลได้ยาก หรือยากที่จะถ่ายทอดความตลกขบขันจากภาษาหนึ่งไปสู่อีกภาษาหนึ่งได้ สำหรับในงานวิจัยนี้ ประเภทที่แปลได้นับว่าตรงกันกับกลุ่มแรกของชมิตซ์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามนุษย์เรายังมีความคิดส่วนหนึ่งที่คล้ายคลึงกันอยู่ ซึ่งทำให้เราสามารถหัวเราะในสิ่งเดียวกันได้ ขณะที่อีก 2 ประเภทหลังแสดงความสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมและภาษาเป็นสิ่งที่แปลได้ยาก หรือแปลไม่ได้เลย ซึ่งผู้วิจัยยังพบว่าผู้แปลพยายามแก้ปัญหาสำหรับ 2 กรณีหลังด้วยการใส่คำแปลในวงเล็บและใส่คำอธิบายเพิ่มเติมในเชิงอรรถ ซึ่งวิธีการเหล่านี้เราอาจไม่พบในการแปลเรื่องตลกในโอกาสอื่นๆ เช่น การแปลมุขตลกในภาพยนตร์ เนื่องจากเป้าหมายของการแปลตำราย่อมมุ่งหวังให้ความกระจ่างหรือทำให้ผู้อ่านเข้าใจแนวคิดของผู้เขียนให้มากที่สุด ผู้แปลจึงพยายามรักษาความเป็นภาษาต้นเค้าไว้ค่อนข้างมาก และพยายามให้คำอธิบายเพิ่มเติมแยกต่างหาก ขณะที่การแปลเรื่องตลกในโอกาสอื่นๆ ที่ต้องการความบันเทิงย่อมมุ่งให้เกิดความตลกขบขันให้ได้มากที่สุด ผู้แปลอาจจะดัดแปลงเรื่องต้นฉบับให้เข้ากับภาษาเป้าหมายมากที่สุด

เชิงอรรถท้ายบท

1. ตรงกับ the unconscious ในภาษาอังกฤษ
2. ผู้วิจัยยังคงเครื่องหมายและการทำอักษรตัวเอนตรงตามต้นฉบับทุกประการ
3. การเล่นเกมคำพ้องเสียงคล้ายยังคงเป็นปัญหาถกเถียงกันในหมู่นักศึกษามหาวิทยาลัยว่าระดับความคล้ายคลึงหรือระดับความแตกต่างของคำ 2 คำต้องมีมากน้อยเพียงใดจึงจะทำให้ผู้อ่านสามารถคาดเดาคำที่ไม่ปรากฏได้ ตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องนี้มีความคล้ายคลึงสูงมาก คือ ต่างกันแค่ 1 หน่วยเสียงเท่านั้น

บรรณานุกรม

- Freud, Sigmund. 1905. **Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten**. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch, reprinted in 1978.
- Freud, Sigmund. 1960. **Jokes and their Relation to the Unconscious**. Translated from the German and edited by James Strachey. London: Penguin Books.
- Morreal, John. 1987. **The Philosophy of Laughter and humor**. New York: State.
- Schmitz, John. 2002. "Humor as a pedagogical tool in foreign language and translation courses." **Humor**, 15(1): 89 - 113.